

УДК 340.13:663.5 (477)

Є.О. Рядінський,

начальник відділу запобігання злочинам в паливно-енергетичному комплексі, сфері природних ресурсів, екології і фондового ринку Департаменту захисту економіки Національної поліції України, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ОБІГУ АЛКОГОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ, ЙОГО ЗАВДАННЯ ТА ВИДИ

Статтю присвячено дослідженню державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні, розглянуто поняття “державного регулювання” в контексті державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції, здійснено аналіз правового регулювання державного впливу на виробництво та обіг алкогольної продукції, розглянуто особливості державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції нормативно-правовими актами різних галузей права, виокремлено завдання державного регулювання у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції, і на їх основі запропоновано поділ на види державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції.

Ключові слова: державне регулювання, види державного регулювання, виробництво та обіг алкогольної продукції, завдання державного регулювання, правове регулювання державного впливу на виробництво та обіг алкогольної продукції.

Статья посвящена исследованию государственного регулирования производства и оборота алкогольной продукции, рассмотрено понятие “государственного регулирования” в контексте государственного регулирования производства и оборота алкогольной продукции, произведен анализ правового регулирования государственного влияния на производство и оборот алкогольной продукции, рассмотрены особенности государственного регулирования производства и оборота алкогольной продукции нормативно-правовыми актами разных отраслей права, выделены задания государственного регулирования производства и оборота алкогольной продукции, и на их основе предложено деление на виды государственного регулирования производства и оборота алкогольной продукции.

Ключевые слова: государственное регулирование, виды государственного регулирования, производство и оборот алкогольной продукции, задания государственного регулирования, правовое регулирование государственного влияния на производство и оборот алкогольной продукции.

Алкогольна продукція є специфічним товаром. З одного боку, алкоголь є невід’ємною частиною культурного та економічного життя, з яким пов’язані традиції українського суспільства, споживання якого може приносити користь, використовується у хімічній, харчовій, парфумерній промисловості, задовольняє потреби населення як продукт (алкогольна продукція є товаром, на який завжди буде споживчий попит). З іншого боку, алкоголь – специфічна речовина, систематичне використання якої призводить до виникнення залежності від неї. За визначеннями Р. Поллака, Ф. Отаке, Б. Гордона, Б. Сунна, Л. Андерсона, М. Баска, Д. Ваймера, А. Вининга, Р. Томаса, Р. Ванга, Г. Винстона та інших науковців, алкоголь належить до аддиктивних товарів (addictive goods) – товарів, що задовольняють природно не зумовлені

потреби і під впливом наявних у них речовин стають об'єктом патологічної залежності споживача [1, с. 700; 2, с. 395; 3, с. 29].

Україна займає п'яте місце зі споживання алкоголю в європейському регіоні (за статистичними даними українці споживають 15,6 л алкогольних напоїв на рік) [4, с. 343] та друге місце зі смертності від алкоголізму [4, с. 355]. Крім смертності та скорочення тривалості здорового життя, зловживання алкоголем в країні має й інші негативні наслідки: алкогольні напої є головним фактором ризику серед молоді; у стані алкогольного сп'яніння відбувається 60 % вбивств та інші численні злочини (заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтування, хуліганство, розбої, угони автотранспорту тощо), а також 40 % самогубств; споживання алкоголю збільшує ймовірність широкого кола негативних соціальних явищ, насамперед, розлучень, нещасних випадків, що супроводжуються травмами чи смертю і т. ін.

Отже, зловживання алкоголем – фактор, що завдає суттєвої шкоди соціально-економічному розвитку України, сприяє утворенню демографічної і соціальної кризи в Україні, представляє загрозу особистості, сім'ї, суспільству, і в цілому – державі. Проте, як вказує Л.А. Деткова, незважаючи на численні негативні фактори, держава не може заборонити виробництво, обіг та вживання алкоголю [5, с. 295]. Історичний досвід подібної заборони, до якої вдавалися різні держави в різні часи (в США в 1920–1933 рр., в СРСР в 1985–1989 рр. тощо) переконує в її недоцільності та в тому, що вона породжує негативні наслідки – розквіт злочинних синдикатів, зростання організованої злочинності та корупції, збільшення нелегального виробництва алкоголю та контрабанди, збільшення рівня смертності через вживання неякісного алкоголю, бюджетні втрати через ненадходження акцизів з алкоголю та необхідність збільшення штатів правоохоронних органів, скорочення робочих місць у галузі, пов'язаній із виробництвом та обігом алкоголю тощо.

Об'єктивно висока потреба економіки в алкогольній продукції в умовах наявності потенційної небезпеки зловживання населенням цим продуктом на сучасному етапі в багатьох країнах задовольняється шляхом уведення державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції. Тому виникає необхідність у вивченні недосліджених аспектів державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні.

Метою цієї статті є дослідження державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні, визначення його завдань та видів.

Державне регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції є частиною загального державного регулювання господарської діяльності, яке, як юридична категорія, не має однозначного тлумачення. Одні науковці (Ю.А. Тихомиров, Н.О. Саніахметова, О.В. Гарагонич та інші) вважають, що державне регулювання – це встановлення та забезпечення державою загальних правил поведінки (діяльності), які впроваджують непрямі методи впливу на певну діяльність і забезпечуються контролем за їх виконанням та санкціями за їх порушення [6, с. 65; 7, с. 3; 8; 9, с. 13]. Інші науковці (В.Б. Авер'янов, В.М. Щербина, Є.Г. Плієв) зазначають, що державне регулювання – це діяльність держави щодо встановлення та застосування форм державного впливу на певну діяльність (зазвичай, суб'єктів господарювання) для забезпечення належних умов господарської діяльності з метою реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм економічного та соціального розвитку та виконання інших завдань, які постають перед державою, що досягається шляхом встановлення санкцій за їх порушення [10, с. 85; 11, с. 11; 12, с. 88]. Г.В. Смолін, С.Є. Гіль, Л.В. Єфремова, М.В. Горобинська, Л.І. Приймак, Л.І. Піддубна та інші зазначають, що державне регулювання становить сукупність форм та методів, які є інструментами впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, застосування яких забезпечує створення сприятливих умов для функціонування ринку та вирішення проблем суспільства і завдань, що постають перед державою, виконання яких забезпечується встановленням відповідальності [13, с. 29; 14, с. 153]. Незважаючи

на розмаїття наукових підходів до цього питання, можна зазначити, що в переважній більшості робіт державне регулювання визначається як вплив держави шляхом введення правових норм у діяльність певних суб'єктів або сфери діяльності з метою забезпечення виконання покладених на державу завдань, що здійснюється за допомогою певних засобів (форм чи методів), які закріплюють визначені правила поведінки, та забезпечується встановленням відповідальності за їх порушення.

Правові норми, за допомогою яких здійснюється вплив на діяльність певних суб'єктів або сферу діяльності, доволі різноманітні. Як правильно зазначають В.Б. Авер'янов, Д.Н. Бахрах, Ю.П. Битяк, Ю.А. Тихомиров, І.В. Дойников, О.В. Гарагонич, В.І. Коростей, В.К. Мамутов, В.С. Мартем'янов, Н.О. Саніахметова, О.І. Харитонова, В.М. Щербина, О.Є. Морозов, Є.Г. Плієв, Г.В. Смолін, О.М. Олійник, В.А. Дозорцев та інші, державне регулювання здійснюється нормами різних галузей права, оскільки державний вплив на господарські відносини неможливий лише нормами господарського права, без засобів впливу адміністративного та фінансового характеру, бо публічно-правовий аспект господарської діяльності, який найяскравіше проявляється в державному регулюванні діяльності суб'єктів господарювання, регулюється нормами публічних галузей права. Виходячи з цього, науковці виділяють такі види державного регулювання господарської діяльності – адміністративно-правове, фінансово-правове, господарсько-правове тощо.

Отже, одним із критеріїв виділення видів державного регулювання є критерій правового регулювання відносин у зазначеній сфері залежно від галузі права, до якої належать норми нормативно-правових актів, якими врегульовується діяльність суб'єктів господарювання. Залежно від цього критерію виділяють господарсько-правове, адміністративно-правове, фінансово-правове регулювання і т. ін.

Державне регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції також здійснюється нормативно-правовими актами різних галузей права. З цього приводу Р.О. Циганок правильно зазначав, що правовідносини, які складаються у зазначених вище процесах, є відносинами, врегульованими нормами різних галузей права, що виникають між товаровиробниками алкогольної продукції, а також між ними та іншими господарюючими суб'єктами, власниками цих товаровиробників та їх найманими працівниками, а також органами державної влади й органами місцевого самоврядування з приводу визначення об'єктів (сировини, спирту, вина, майна, земель, праці тощо), змістом яких є взаємозумовлені права й обов'язки у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції [15, с. 238]. Г.Г. Ячменев розділяє таку ж позицію та підкреслює, що суспільні відносини в галузі виробництва та обігу алкогольної продукції настільки багатоаспектні, що закономірно одночасно перебувають у сфері правових норм декількох галузей права – фінансового, адміністративного, митного, цивільного, господарського, кримінального і трудового, внаслідок чого, за визначенням науковця, сукупність методів правового регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції складається з декількох галузевих методів правового регулювання – адміністративного, фінансового, кримінального тощо [16, с. 40].

Аналіз правового регулювання державного впливу на виробництво та обіг алкогольної продукції здійснюється нормативно-правовими актами:

господарського права (Господарським кодексом України, Законом України від 19 грудня 1995 року № 481/95 “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів”, постановами Кабінету Міністрів України: від 30 липня 1996 року № 854 “Про затвердження Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями, від 29 серпня 2002 року № 1266 “Про затвердження Порядку визначення виробників і покупців спирту та здійснення контролю за його обігом”, від 15 червня 2006 року № 833 “Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення” та іншими), якими врегульовуються вимоги до суб'єктів

господарювання, що здійснюють виробництво та обіг алкогольної продукції, порядок їх акредитації, особливості торгівлі алкогольною продукцією та інше;

фінансового права (Податковий кодекс України, Митний кодекс України), якими врегульовується порядок оподаткування товаровиробників алкогольної продукції, а також інших господарюючих суб'єктів, що беруть участь у виробництві та обігу алкогольної продукції;

адміністративного права (Кодекс України про адміністративні правопорушення, розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р. “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року”), яким встановлюється адміністративна відповідальність за порушення у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції;

та нормами інших галузей права.

Ураховуючи такий поділ можна констатувати, що державне регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції залежно від того, до якої галузі права належать норми нормативно-правових актів, що врегульовують правовідносини у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції, поділяється на господарсько-правове, адміністративно-правове, фінансово-правове та інше.

Для визначення особливостей державного регулювання у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції, необхідно, насамперед, визначити завдання, які ставить перед собою держава, встановлюючи регулювання у цій сфері. На це питання також немає єдиної відповіді у науковців. На думку С.Я. Король, Т.Л. Бондаря, алкогольна продукція, з урахуванням її шкідливої дії на здоров'я населення, потребує посиленого регулюючого впливу з боку держави для зменшення обсягу споживання та недопущення продажу населенню недобрросовісної продукції [17, с. 91]. За визначенням О.В. Марченко, С.О. Якупова, завданнями державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції є: демонстрація ступеня реалістичності й виваженості політики держави з цієї проблеми, наповнення дохідної частини бюджету, турбота про фізичне і духовне здоров'я нації, захист інтересів споживачів від шкоди, заподіяної недоброякісною конкуренцією [18, с. 130]. Р.О. Циганок констатує, що завдання держави у сфері регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції випливають із якостей алкогольної продукції, сфери її застосування, державного суверенітету, а також основних прав та свобод людини і полягають у захисті економічних інтересів країни, забезпеченні потреб споживача в цій галузі, охороні життя та здоров'я людей, підвищенні якості алкогольної продукції [15, с. 239]. Л.А. Дєткова зазначає, що основними завданнями державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції є охорона життя та здоров'я населення, захист та забезпечення економічних інтересів держави, підтримка вітчизняної лікеро-горілчаної та виноробної промисловості [5, с. 296].

Незважаючи на неузгодженість окремих аспектів, науковці виокремлюють основні завдання державного регулювання у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції: 1) соціальні (спрямованість на захист життя та здоров'я людини, забезпечення здоров'я нації, зменшення обсягу споживання тощо); 2) господарські (спрямованість на недопущення продажу населенню недобрросовісної продукції, забезпечення конкурентоздатності в діяльності суб'єктів господарювання, підвищенні якості алкогольної продукції, захист економічних інтересів країни та інше); 3) фінансові (наповнення дохідної частини бюджету).

Підсумовуючи зазначене, на основі теоретичного визначення поняття “державного регулювання”, аналізу правового регулювання державного впливу на виробництво та обіг алкогольної продукції в Україні, спираючись на визначені основні завдання державного регулювання у сфері виробництва та обігу алкогольної продукції констатуємо, що можна виокремити три види державного регулювання виробництва та обігу алкогольної продукції: 1) соціальне; 2) господарське; 3) фінансове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Buchanan J.M.* A Defence of Organized Crime? The Economics of Crime. Cambr., Mass., 1980. P. 395.
2. *Becker, G.S. Murphy K.M.* A theory of rational addiction. Journal of Political Economy. 1988. V. 96. № 4. Pp. 675–700.
3. *Pollak R.A.* Habit formation and longrun utility functions. Journal of Economic Theory. 1976. № 13. Pp. 272–297.
4. *Линник С.* Реалізація в Україні Глобальної стратегії ВООЗ “Скорочення шкідливого споживання алкоголю”. Науковий вісник “Демократичне врядування”. 2012. Вип. 10. С. 340–347.
5. *Деткова Л.А.* Деякі питання державного регулювання виробництва та обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2005. Вип. 24. С. 295–299.
6. *Тихомиров Ю.А.* Курс административного права и процесса. Москва: Искра, 1998. 362 с.
7. *Саніахметова Н.О.* Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти): автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 1998. 18 с.
8. *Гаргонич О.В.* Теоретичні питання державного регулювання господарської діяльності URL: <http://bnc.in.ua/pravove-zabezpechennya-gospodarskoi-diyalnosti/teoretichni-pitannya-derzhavnogo-regulivannya-gospodarskoi-diyalnosti/> (дата звернення: 18.03.2018).
9. *Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий / Е.И. Харитонова, Е.О. Харитонов, В.Н. Коссака и др.; под ред. Е.И. Харитоновой. Х.: Одиссей, 2007. 752 с.*
10. *Адміністративне право України. Академічний курс: підручн. – У 2 т. – Т. 2. Особлива частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ: Юрид. думка, 2005. 624 с.*
11. *Щербина В.* Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2012. Вип. 94. С. 10–15.
12. *Плиев Э.Г.* Проблемы предпринимательской деятельности в Российской Федерации: монография. Москва: Формат, 2002. 288 с.
13. *Смолин Г.В.* Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 528 с.
14. *Державне регулювання економіки: навч. посібник: У 2 ч. / С.Є. Гіль, Л.В. Єфремова, М.В. Горобинська, Л.І. Приймак, Л.І. Піддубна. Ч. 1. Харків: ХДЕУ, 2002. 290 с.*
15. *Циганок Р.О.* Державне регулювання господарської діяльності на ринку алкогольної продукції. Економічна теорія та право. 2016. № 3. С. 236–247.
16. *Ячменев Г.Г.* Проблемы, связанные с потреблением алкоголя в группах высокого риска. Отчет об исследованиях ВОЗ. Копенгаген. ВОЗ. ЕРБ. 1991.
17. *Король С.А., Бондар Т.Л.* Державне регулювання у лікєро-горілчаній галузі. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 11. С. 86–94.
18. *Марченко О.В., Якупова С.О.* Аналіз правового регулювання торгівлі алкогольними напоями та напрямками його вдосконалення. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 5. С. 130–134.

REFERENCES

1. *Buchanan, J.M.*, 1980, “A Defence of Organized Crime? The Economics of Crime”, Cambr., Mass., P. 395.
2. *Becker, G.S., Murphy, K.M.*, 1988, “A Theory of Rational Addiction”, Journal of Political Economy Vol. 96 No 4, 675–700.
3. *Pollak, R.A.*, 1976, “Habit Formation and Longrun Utility Function”, Journal of Economic Theory, 13, 272–297.
4. *Linnyk, S.*, 2012, “Implementation of the WHO Global Strategy on “Reducing Harmful Alcohol Consumption” in Ukraine”, Scientific Bulletin “Democratic Governance” 10, 340–347.
5. *Dietkova, L.A.*, 2005, “Some Issues of State Regulation of Production and Circulation of Alcoholic Beverages and Tobacco Products in Ukraine”, Actual Issues of State and Law 24, 295–299.
6. *Tykhomyrov, Y.A.*, 1998, “Course of Administrative Law and Process”, M.: Iskra, 362 p.
7. *Saniakmetova, N.O.*, 1998, “Regulation of Entrepreneurial Activity in Ukraine (organizational and legal aspects)”: author's abstract: thesis... doct. of jurid. sciences: 12.00.04, Odessa, 18 p.
8. *Garagonich O.V.* Theoretical issues of state regulation of economic activity. URL: Mode of access: <http://bnc.in.ua/pravove-zabezpechennya-gospodarskoi-diyalnosti/teoretichni-pitannya-derzhavnogo-regulivannya-gospodarskoi-diyalnosti/> (application date: 18.03.2018).
9. *Kharitonova, Y.I., Kharitonov Y.O., Kossak, V.N.* and others, 2007, “The Economic Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary”, Odyssey, 752 pp.
10. *Administrative Law of Ukraine. Academic course: textbook: in 2 books, 2005, Vol.2. Special part / editors: Averyanov, V.B. (head) and others, K.: Jurid. View, 624 p.*
11. *Shcherbyna, V.*, 2012, “Concepts and Types of Means of State Regulation of Economic Activity”, Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Vol. 94, 10–15.

12. *Pliyev, E.G.*, 2002, “Problems of Entrepreneurial Activity in the Russian Federation”: monograph, M.: Format, 288 p.
13. *Smolin, G.V.*, 2012, “State Regulation of Economic Activity”: course of lectures, Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 528 p.
14. *Gil, S.Y., Yefremova, L.V., Gorobynska, M.V.*, etc., 2002, “State Regulation of the Economy”: textbook: in 2 books. P. 1, Kharkiv: KDEU, 290 p.
15. *Tsyganok, R.O.*, 2016, “State Regulation of Economic Activity on the Market of Alcoholic Beverages”, *Economic Theory and Law* 3, 236–247.
16. *Jachmeniev, G.G.*, 1991, “Problems Associated with Alcohol Consumption in High-Risk Groups”, WHO Research Report, Copenhagen, WHO ERB.
17. *King, S.A., Bondar, T.L.*, 2012, “State Regulation in the Liquor Industry”, *Actual Issues of the Economy* 11, 86–94.
18. *Marchenko, O.V., Yakupova, S.O.*, 2016, “An Analysis of Legal Regulation of Trade in Alcoholic Beverages and Directions for its Improvement”, *Comparative and Analytical Right* 5, 130–134.

UDC 340.13:663.5 (477)

Y.O. Riadinskyi,

Head of the Department of Prevention of Crimes in Fuel and Energy Complex,
Sphere of Natural Resources, Ecology and Stock Market Department of
Economic Protection of the National Police of Ukraine, Kyiv

STATE REGULATION OF MANUFACTURE AND TURNOVER OF ALCOHOLIC PRODUCTS IN UKRAINE, ITS TASK AND TYPES

Paper is devoted to the study of state regulation of production and turnover of alcohol products in Ukraine. The concept of “state regulation” in the context of state regulation of production and circulation of alcoholic products is considered, and it is stated that state regulation has been defined as the influence of the state by introducing legal norms into the activity of certain subjects or sphere of activity in order to ensure fulfillment of tasks entrusted to the state, carried out for by certain means (forms or methods), which establish certain rules of conduct, and is ensured by the establishment of liability for their violation. Legal norms, through which the impact on the activities of certain actors or field of activity is exercised, are diverse.

Legal regulation of the state influence on the production and circulation of alcoholic beverages is analyzed and it is substantiated that such regulation is carried out by the normative legal acts of various branches of law. The peculiarities of state regulation of production and circulation of alcohol products by normative legal acts of various branches of law are considered, and it is stated that it is necessary, first of all, to determine the tasks that the state poses by establishing regulations in this area.

The problem of state regulation in the field of production and circulation of alcohol products is singled out: 1) social (focus on the protection of human life and health, the provision of the nation’s health, reduction of consumption, etc.); 2) economic (aimed at prevention of the sale of unfair products to the population, insurance of competitiveness in the activities of business entities, improvement of the quality of alcohol products, protection of the economic interests of the country, etc.); 3) financial (filling of the revenue part of the budget).

On the basis of theoretical definition of the concept of “state regulation”, an analysis of the legal regulation of state influence on the production and circulation of alcoholic beverages in Ukraine, grounded on certain main tasks of state regulation in the field of production and circulation of alcohol products, we must state that three types of state regulation of production and circulation of alcoholic products may be distinguished: 1) social; 2) economic; 3) financial.

Keywords: state regulation, types of state regulation, production and turnover of alcohol products, tasks of state regulation, legal regulation of state influence on the production and circulation of alcoholic products.

Отримано 21.03.2018